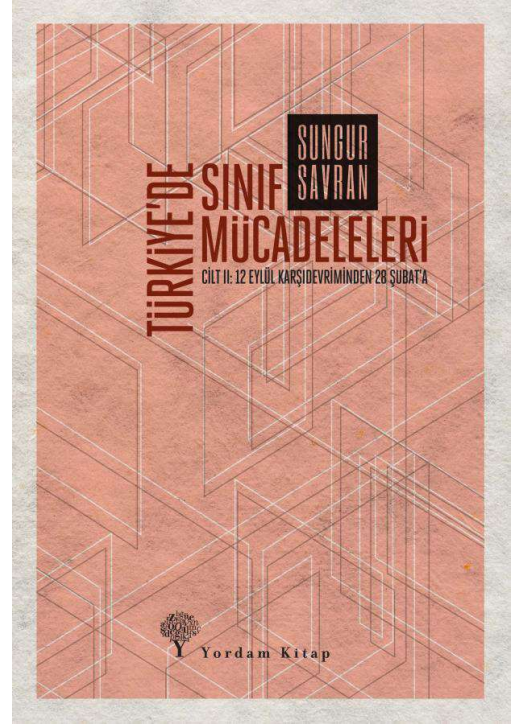

Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri Cilt II: 12 Eylül Karşıdevriminden 28 Şubat’a,
Sungur Savran, 2024, Yordam Kitap.

Devrim gerçekten bir ihtimal miydi?

Duygu Ergün

1970’ler Türkiye’de ve dünyada sınıf mücadelelerinin şiddetlendiği, devrimci mücadelenin yükseldiği ve tüm bu gelişmelerin edebiyat ve sanatta derin izler bıraktığı yıllardı. Şiirler, romanlar, türküler... Hepsi işçilerin, emekçilerin, köylülerin ve genç devrimcilerin sesi oldu. Nâzım Hikmet’in 1946’da yazdığı “Ve elbette ki, sevgilim, elbet / dolaşacaktır elini kolunu sallaya sallaya / dolaşacaktır en şanlı elbisesiyle: işçi tulumuyla / bu güzelim memlekette hürriyet...” dizeleri daha bir umutla haykırılıyordu. Ahmet Arif, 60’ların sonundan 70’lere “Yıkılma sakın, dayan,” diye seslendi. 70’li yılların türkülerinde ise “Yürü, yürü, devrim kervanı yürü” sözleri yankılandı. Sinemalarında Yılmaz Güney rüzgârı esti. Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Gülten Akın, Vedat Türkali ve daha nice isim, yazdıkları ve söyledikleriyle mücadelenin, devrim umudunun bir parçası ha-

line geldi. Ancak yıllar geçti ve bir zamanlar umut dolu bir ihtimal olarak görülen devrim fikri, yerini derin bir hayal kırıklığına bıraktı. Murat Uyurkulak, *Tol* adlı romanının o unutulmaz açılış cümlesinde bunu şöyle dile getiriyor: “Devrim, vaktiyle bir ihtimaldi ve çok güzeldi.”

Peki, bu dönüşüm nasıl yaşandı? Devrimci mücadelelerin yükseldiği o yıllardan günümüze Türkiye’de sınıf çatışmaları nasıl bir yol izledi? Bu konuda Sungur Savran’ın *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri – Cilt II* adlı kitabı, bu sorulara derinlikli bir yanıt bulabilmek için oldukça kıymetli bir eser olarak çıkıyor karşımıza. Birinci cildi Türkiye’nin 1908-1980 arası tarihsel gelişimini ele alan kitabın yeni yayınlanan ikinci cildinin başlığı, “12 Eylül Karşıdevriminden 28 Şubat’a” olarak konulmuş. Kitap, Türkiye’nin bugünkü siyasi hayatını anlamak, yaşadığı çalkantıların ardındaki gizemleri çözmek ve geleceğin ana eğilimlerini keşfetmek amacıyla, toplumsal dönüşüm ve siyasi mücadelelerin tarihini sınıf mücadelelerinin uğrakları üzerinden değerlendiriyor. Savran, “karşıdevrim” olarak nitelendirdiği 12 Eylül’ün etkilerini yalnızca bir askeri müdahale olarak değil, aynı zamanda uzun yıllar süren sosyal, kültürel ve politik tahribatlar yaratan, kapitalizmin ideolojik ve yapısal yeniden üretimi için kritik bir dönüm noktası olarak ele alıyor. Bu bağlamda, Savran’ın kitabı yalnızca devrim fikrinin tarihsel bir ihtimal olarak güzelliğini hatırlatmakla kalmıyor, aynı zamanda bu ihtimalin nasıl köreltildiğine dair derinlemesine bir analiz sunuyor.

Türkiye hiç böyle kötü günlerden geçmemiş miydi?

Savran, bugün çarşıda, pazarda, işte ya da “muhalif” televizyon kanallarında sıkça karşılaştığımız bir cümleyi masaya yatırıyor: “Türkiye hiç böyle kötü günlerden geçmemişti.” İlk bakışta haklılık payı var gibi duran bu söyleme, Savran kesin bir dille itiraz ediyor. Ona göre, Türkiye bugünkünden daha az kötü olmayan bir dönemden geçti ve asıl mesele tam da o dönemin mirasıyla bugüne gelmiş olmamız. Savran, bu karanlık dönemi “12 Eylül karşıdevrimi” olarak adlandırıyor ve bugünkü gericiliklerin kökeninin o süreçte yattığını savunuyor. Türkiye’nin geçmişini, adeta “Alice’in Harikalar Diyarı”ndaki rüya gibi bir yer olarak hayal edenlere şöyle bir soru yöneltiyor: “Peki nasıl oldu da böyle bir toplum haline geldik?”

Bu soruyu sormak hem geçmiş i idealize etmekten vazgeçmek hem de bugünü daha iyi anlamak için bir zorunluluk. Çünkü geçmiş in hayalini kurmak, bugünü ve geleceği görmeyi zorlaştırıyor. Savran, bu nostaljik yanılgıyı aşarak, bizi tarihsel bir yüzleşmeye davet ediyor. Kitabın kerteriz noktasını her ne kadar 12 Eylül 1980 oluştursa da Savran, analizine 12 Eylül’den geriye giderek 1960-80 arasını ele alarak başlıyor. Kitabın ortasından aktaracak olursak, Türkiye’nin özellikle 1970’lerin ikinci yarısında bir devrim eşiğine geldiğini vurguluyor. Devrimin güncelliği fikrinin dayanaklarını dikkatli bir akıl yürütme zinciri sonucunda sağlam temellere oturtan Savran, başta işçi sınıfı olmak üzere geniş halk kitlelerine farklı bir liderlik tarzı sunulmuş olsaydı, yani öznel faktörler farklılık gösterseydi, bu devrimin nasıl gerçekleşebileceğini ayrıntılı bir şekilde inceliyor. Bu bağlamda 12 Eylül’ü yalnızca bir tepki hareketi değil, aynı zamanda potansiyel devrime karşı geliştirilen bir karşıdevrim olarak değerlendiren Savran, bu olayın doğasını ve etkisini kavrayabil-

mek için neye tepki olarak ortaya çıktığını anlamının şart olduğuna işaret ediyor. Böylece, “Büyük Yükselişten Karşıdevrime: 12 Eylül’ün Ön Tarihi” başlıklı Birinci Kısım ile karşıdevrimin Türkiye’yi o devrimin soktuğu yoldan nasıl saptırdığını anlamaya yönelik ilk kapıyı aralıyor.

Hava döndü işçiden, işçiden esiyor yel

Savran’a göre 1960-1980 yılları arasında Türkiye’de burjuvazi ve proletarya arasında kıyasıya bir sınıf savaşımı yaşanmıştır. 20 yıllık bu dönemin ana dinamiğinin proletaryanın büyük yükselişi olduğunu vurgulayan Savran, 60’lı yıllarda etkisi büyük işçi eylemlerine dikkat çekiyor ve bu gelişmelerin 15-16 Haziran 1970 eylemleriyle doruğa ulaştığını belirtiyor. Bu tarihlerde “İşçi sınıfı hazır ol! Büyük savaşımız başlıyor!” diyerek harekete geçen yaklaşık 150 bin işçi, öğrenci ve halk 1963’te Kavel işçisinin kazandığı grev hakkına bir yenisini ekleyerek işçi sınıfının özgürce örgütlenme hakkını, yine kendi mücadele gücüyle elde etti. Yine bu yıllarda “işçi sınıfı, yoksul köylüler (toprak mücadelesi) ve orta köylüler (üretici mitingleri), kentlerin geniş emekçi kesimleri, memur ve benzeri proleter ya da yarı-proleter katmanlar, öğrenci gençlik, giderek kadınlar ve bunlardan daha etkili olarak Kürt halkı, Alevileri ve aydınları 1970’li yıllarda büyük bir mücadeleye giriyor, gerek ekonomik gerekse diğer alanlarda büyük kazanımlar elde edecek bir konum elde ediyor, burjuva toplumunun kale kapılarını zorluyordu.”

Yaşanan bu **devrimci durumun**, bu büyük yükselişin, ardından 1978-80 arası dönemde “kontrollü bir iç savaş” getirdiğini belirtiyor. Savran, **iç savaş** kavramını nitel ve nicel kıstaslar temelinde tanımladıktan sonra bu tarih aralığındaki ikili ya da bölünmüş iktidar yapısını ima ederek bütünsel bir egemenliğin kurulması için üçlü bir oyun çerçevesinden (devrim kampı, faşizm kampı ve Kontrgerilla) ölümüne bir mücadelenin ülkenin siyasi hayatına nasıl damga vurduğunu gösteriyor. İşin “kontrollü” kısmını ise bu yazıda ele alabileceğimizden çok daha geniş bir perspektifle değerlendirerek ekonomi politiği, sosyal yapıyı ve devlet yapılanmalarını analiz eden çok katmanlı bir bakış açısıyla aktarıyor. Savran, bu ifadeleri biraz daha açarak **ülke çapında kriz** yaşandığını, henüz bir devrime dönüşmediğini ama her an dönüşebileceğini ekliyor. Bugün yüreği solda atanların ortalama bilinciyle bakarak meseleyi Orhan Veli’ye atıfla şöyle ifade ediyor: “Epeyce yaklaşmışız ama duyamıyoruz.” Bu ifadelerle “Türkiye’de 1970’li yılların sonunda bir devrim ihtimali var mıydı?” şeklindeki sorulara cevaben şunu söylüyor: Türkiye devrimin eşiğine gelmiş ama o eşiği atlayamamıştır. İşçi sınıfı, diğer emekçi ve ezilen halk kitlelerini yanına alarak iktidara uzanamamıştır. Ancak devrim bir ihtimaldi!

Devrim, ihtimal olmaktan çıkarken

Savran, bu ihtimali ortadan kaldırmak için bir karşıdevrimin, yani 12 Eylül askerî darbesinin gerekli görüldüğünü savunuyor. Meselenin sadece bir askerî darbe olmadığını özellikle vurgulayan Savran, “12 Eylül’ün ardında yatan en temel dinamik Türkiye burjuvazisinin sınıf hâkimiyetini toptan tehlikeye sokmuş olan işçi sınıfı mücadelesinin merkezindeki toplumsal gücü ezmektir,” diyor. Biraz daha açarak 12 Eylül’ün siyasi projesinin anlamını şöyle özetliyor:

“12 Eylül, burjuvazinin 1960-80 arası muazzam bir yükseliş göstermiş olan işçi sınıfı mücadelesine ve daha genel olarak solun yükselişine verdiği cevaptır. Asker eliyle işçi sınıfını bastırma, sonradan tekrar canlanması olasılığına karşı yeni bir rejim kurma operasyonudur. DİSK’i ezme, 60’lı ve 70’li yılların büyük mücadelelerin başını çekmiş olan öncü işçi katmanını dağıtma, elde edilmiş bütün hakları tırpanlama, çalışma hayatına ilişkin bütün yasaları patronlar lehine değiştirme, işçi sınıfının ve emekçilerin haklarını siyasal alanda savunan sosyalist ve devrimci demokrat parti ve hareketleri tarumar etme.”

12 Eylül de tam olarak bunları yaptı. Proletaryayı şiddetle bastırarak devrimci koşulları yok etti, korunaksız kesimleri, kent yoksullarını ve köylüleri sahipsiz bırakarak onları dinî ideolojiye yönlendirdi. Savran, 1980-89 yılları arasında süren askerî diktatörlük döneminin ardından 1989-1993 yılları arasında işçi hareketinin yeniden yükselişe geçmesi ve Kürt halkının mücadelesinin ilk kez kitleselleşmesiyle rejimde bir dengesizliğin ortaya çıktığını ifade ediyor. Ve soruyor: Peki 12 Eylül başarısız mı olmuştu? Ya da tersinden bir soruyla, başarılı bir karşıdevrim işçi sınıfının elini kolunu bağlamışken on yıllık bir süre sonunda işçi hareketi nasıl küllerinden doğdu, nasıl yeni bir yükselişi başlattı ve nasıl Türkiye’yi yeniden Büyük Yükseliş döneminin manzaralarıyla karşı karşıya getirdi? Savran bu soruya verdiği yanıtın bir yüzünü Lenin’in işçi sınıfı içinde işaret ettiği katmanlaşmaya, kümelenmeye, farklı bilinç düzeylerine bağlarken diğer yüzünü de faşizm ve askerî diktatörlük arasındaki köklü ayrıma bağlıyor. 12 Eylül’ün siyasal olarak “geçici bir süre başta kalmayı planlayan bir cunta yönetimi” olduğunu ifade eden Savran, nesnel çelişiklere rağmen, 80’li yılların sonu ile 90’lı yılların ilk yarısında yaşanan yükselişi “işçi sınıfının öncüsü” kavramıyla açıklıyor. Büyük Yükseliş’in eğittiği ve mücadeleye hazırladığı sınıf öncüsünün hâlâ fabrikalarda ve iş yerlerinde mevzilenmiş durumda olduğunu, baskının zayıflamasıyla birlikte mücadeleye yeniden ivme kazandırdıklarını belirtiyor.

Sosyalist hareketin çözülüşü ve sol liberalizmin yükselişi

Sungur Savran karşıdevrimin, tehdit altında olan veya yıkılmış bir düzenin yeniden inşası anlamına geldiğini, ancak bununla sınırlı olmadığını vurguluyor. Ona göre, devrim süreci, düzende önceden fark edilmeyen zayıflıkları, riskleri ve sorunları gün yüzüne çıkarır. İşte bu nedenle, karşıdevrim yalnızca eski düzeni geri getirmekle kalmaz; bu düzeni sağlamlaştırmak, pekiştirmek ve gelecekteki tehditlere karşı daha dayanıklı hale getirmek için yoğun bir çaba harcar. Bu çerçevede 12 Eylül karşıdevrimi, düzenini sağlamlaştırmak amacıyla neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmasından işçi sınıfını sosyalizmden uzaklaştırmak için din temelli uyuşturma politikalarına; Turgut Özal’ın gündeme getirdiği projelerden sendikasılaştırma ve sosyal hizmetleri özelleştirerek emekçilerin haklarını tırpanlamaya kadar toplumun her alanına etki edecek önlemler alıyordu. Bunun yanı sıra, sağ ve sol liberallerin “sivil toplum” ideolojisini yükselterek toplumsal mücadeleyi bireysel ve örgütsüz alanlara çekme çabası da bu karşıdevrimci stratejinin bir parçasıydı. Bu bağlamda Savran, Türkiye’de sol aydınlar ve sol hareket içinde yaygın olan iki ana akımı —sol Kemalizm ve sol liberalizmi— modern Türkiye tarihine ilişkin geliştirdikleri analiz çerçeveleri açısından kıyasıya eleştiriyor. Savran’ın

düşünsel çabasının arka planını oluşturan kaygı, sol liberalizm ve bugünkü adıyla “ulusalcılık” akımlarının sosyalist hareketin burjuvaziden bağımsız bir hat izlemesini olanaksızlaştırmadır; bu nedenle bu akımların kökenlerinin ele alınarak tarihsel bağlamda değerlendirilmesi gerekir. Zira bu süreç, solun Marksist sınıf mücadelesi perspektifine olan bağlılığını zayıflatmış ve 12 Eylül’ün yarattığı karşıdevrimci ortamı daha da pekiştirmiştir.

Türkiye’deki sınıf mücadelelerinin en güzel sayfalarını yazmak

Son yıllarda Türkiye, bölge ve dünya devasa ölçekte büyük ve hayati önemde mücadelelerden geçiyor. Türkiye, belki en kötüsü değil ama en kötüsüne benzer ölçüde yıkıcı bir dönemin içinde ancak bu karanlık tabloyu değiştirecek potansiyel de direnenlerin iradesinde saklı. Sungur Savran’ın devrimci Marksist bir perspektifle yazdığı bu kitap da tarihsel olayların ötesine geçerek sosyalist mücadelenin geleceğine ışık tutuyor. Tarihe diyalektik olarak bakmanın gerekliliğini gösterirken karşıdevrimin geleceğin değil geçmişin gerçekliği olduğunu hatırlatıyor. Nitekim bugün her şeye rağmen direnişe devam eden işçiler, emekçiler ve ezilen halklar karşıdevrimin etkilerini aşmaya yönelik umut dolu bir mücadele sürdürüyor.

Sungur Savran’ın *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri* kitabının birinci cildinin dördüncü baskısının Önsöz’ü için yazdığı bir cümleyle bitirelim: “Hep birlikte bu aşağılık düzene son verebilirsek, Türkiye’de sınıf mücadelelerinin en güzel sayfalarını o zaman yazmış olacağız!”